

УДК 378.6.091.279.7:37

Т. А. ЩЕБЛИКІНА

ЗМІСТ, МЕТОДИ Й ФОРМИ МОНІТОРИНГУ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті розкрито сутність моніторингу навчальних досягнень майбутніх учителів. Визначено його зміст. Охарактеризовано основні методи й форми моніторингу навчальних досягнень майбутніх учителів у вищій школі.

Ключові слова: моніторинг навчальних досягнень, майбутній учитель, зміст, методи, форми моніторингу.

Інтенсивні зміни в усіх сферах життєдіяльності суспільства, підвищення вимог до рівня сформованості в його членів соціально необхідних особистісних якостей зумовлюють необхідність постійного вдосконалення системи підготовки майбутніх учителів, адже вони виконують провідну роль у навчанні й вихованні підростаючого покоління. Очевидно, що можливість об'єктивного оцінювання якості педагогічної освіти значною мірою залежить від грамотного обрання відповідних критеріїв. Одним із найбільш вагомих з них є рівень навчальних досягнень студентів. Тому проблема моніторингу навчальних досягнень майбутніх учителів набуває сьогодні особливості актуальності.

Згідно з аналізом наукової літератури, вченими досліджено певні аспекти порушеної проблеми. Зокрема, основні підходи до визначення поняття моніторингу в системі освіти розкрито в наукових працях В. Безпалька, А. Белкіна, О. Ляшенка, О. Майорова, В. Приходько, С. Шишова. Сутність моніторингу навчальних досягнень суб'єктів освітнього процесу розкрито в теоретичних доробках М. Дубової, С. Корчинської, В. Мусіної, І. Підласого, О. Пліско, З. Рябової та інших учених. Сучасні вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів і моніторингу результатів цієї підготовки обґрунтовано в наукових роботах А. Богущ, В. Гриньоваої, В. Євдокимова, І. Прокопенка, О. Савченко, В. Сластьоніна та ін.

Як установлено, провідні фахівці в галузі педагогіки зробили вагомий внесок у процес дослідження проблеми моніторингу навчальних досягнень студентів вищих педагогічних закладів. Проте дані цих досліджень і результати проведеного нами аналізу практичного стану професійної підготовки майбутніх учителів дають змогу зробити висновок про те, що окреслена проблема на гідному рівні дотепер не розв'язана, а тому вимагає подальшого вивчення. Зокрема, існує актуальна потреба у визначенні змісту, методів і форм здійснення вищезазначеного моніторингу.

Метою статті є визначення змісту, методів і форм здійснення моніторингу навчальних досягнень майбутніх учителів у вищій школі.

На основі аналізу наукової літератури в раніше опублікованих авторських публікаціях було визначено, що моніторинг навчальних досягнень

студентів являє собою педагогічно доцільну систему, що забезпечує збирання, опрацювання, аналіз й інтерпретацію інформації про засвоєння майбутніми фахівцями визначених знань, умінь, ключових і професійних компетенцій, сформованості емоційно-ціннісних ставлень і готовності до здійснення творчої діяльності, даючи змогу об'єктивно оцінювати процес отримання цих досягнень і його результат, а також здійснювати прогноз їх подальших змін і корекцію. Під час проведення наукового пошуку було також зроблено висновок про те, що система моніторингу включає такі структурні компоненти: мету й завдання, принципи реалізації, зміст та організацію проведення моніторингу, зовнішнє та внутрішнє середовище, систему відносин між суб'єктами педагогічної взаємодії, критерії оцінювання навчальних досягнень студентів та механізм коригування виявлених в освітньому процесі недоліків. Зауважимо, що мета й завдання, принципи реалізації моніторингу навчальних досягнень студентів педагогічних вишів було докладно схарактеризовано в опублікованих нами наукових статтях. Тому цю публікацію статті присвячено визначенню організаційних і змістових аспектів цього моніторингу.

Відзначимо, що теоретичним підґрунтям у процесі конструювання змісту моніторингу навчальних досягнень студентів педагогічних вишів стали наукові положення В. Краєвського, І. Лернера, М. Скаткіна [6; 8] про те, що набуття людиною освіти має забезпечити засвоєння нею досвіду пізнавальної діяльності у вигляді відповідних знань, досвіду реалізації здійснення відомих способів діяльності як певних умінь і навичок, досвіду творчої діяльності, що проявляється в спроможності суб'єкта навчання знаходити нестандартні рішення поставлених завдань, а також досвіду емоційно-ціннісних відношень, який забезпечує становлення відповідних ставлень до різних об'єктів існуючої реальності.

Крім того, під час проведення дослідження ми керувались висновками сучасних науковців (Н. Бібік, В. Болотов, І. Зимня, О. Овчарук, О. Пометун, В. Сериков, О. Савченко [1; 3; 5]) про необхідність оволодіння майбутніми фахівцями ключовими та професійною компетентностями. Важливість цього зумовлена інтенсивними змінами сучасного суспільства, в якому людині для успішної життєдіяльності треба не тільки опанувати в інтегративній формі накопичений соціальний досвід людства, а й бути спроможною діяти в принципово нових для неї зовнішніх обставинах.

Як відомо, Рада Європи визначила такі п'ять груп ключових компетентностей, якими має оволодіти кожна людина: 1) політичні й соціальні компетентності, що забезпечують здатність людини ефективно взаємодіяти з іншими людьми, розв'язувати конфліктні ситуації ненасильницьким шляхом, усвідомлювати відповідальність за наслідки своїх дій, брати активну участь у суспільному житті, робити свій внесок в укріплення інститутів демократії; 2) міжкультурні компетентності, які пов'язані з готовністю особистості до життєдіяльності в умовах полікультурного соціуму; 3) комунікативні компетентності, які відображають спроможність людини

розбудовувати різного виду комунікативні контакти з іншими людьми; 4) інформаційні компетентності, що передбачають оволодіння індивідом сучасних методів і технологій роботи з інформацією; 5) самоосвітні компетентності, що проявляються у здійсненні особою самоосвіти й самовиховання [11, с. 18]. Очевидно, що шкільний педагог, який виконує провідну роль у вихованні підростаючого покоління, має прагнути стати для учнів взірцем освіченої й вихованої особистості, яка на гідному рівні оволоділа всіма ключовими компетентностями.

Не менш важливим завданням для вищого педагогічного навчального закладу є також забезпечення формування в майбутніх учителів професійної компетентності, яка відображає їхню спроможність успішно здійснювати в майбутньому всі види професійної діяльності: діагностичну, орієнтовно-прогностичну, організаторську, інформаційно-пояснювальну, комунікативно-стимулюючу, аналітико-оцінну, дослідницько-творчу [10, с. 541]. Також треба відзначити, що майбутні вчителі мають оволодіти відповідними фаховими компетентностями, які відображають специфіку викладання в школі профільних для них навчальних дисциплін. Як відомо, перелік та зміст знань, умінь, компетентностей, якими мають оволодіти студенти в педагогічному виші, відображено у відповідних нормативних документах у галузі вищої освіти.

Моніторинг навчальних досягнень має також включати вивчення стану досвіду творчої діяльності студентів. Цей аспект є особливо важливим для професії вчителя, яка пов'язана із взаємодією унікальних особистостей. А тому педагогічна діяльність може здійснюватися результативно тільки в тому випадку, коли вчитель здатний знаходити оптимальний варіант дій у кожній конкретній професійній ситуації.

Слід також відзначити, що моніторинг має включати діагностику досвіду емоційно-ціннісних відносин, який забезпечує формування відповідних ставлень студентів до різних об'єктів існуючої реальності. Важливість цього досвіду складно переоцінити, адже він пов'язаний з розвитком аксіом-логічної сфери педагога. У світлі цього важливо підкреслити, що саме професійно-особистісні цінності визначають як загальний вектор професійної активності шкільного педагога, так і вибір ним варіанту поведінки в різних ситуаціях взаємодії з учнями.

Як встановлено на основі аналізу наукових праць (І. Ісаєв, В. Гриньова, Н. Ткачова [2; 4; 9] та ін.), професійно-особистісні цінності вчителя являють собою певні гуманістичні життєві та професійні орієнтири, згідно з якими він співвідносить свою фахову діяльність. Причому з'ясовано, що вчені висловлюють різні погляди щодо визначення сукупності цих цінностей.

Зазначимо, що в контексті дослідження особливий інтерес викликала позиція М. Рокича [12], який виділив дві групи цінностей: базові, стабільні (цінності-цілі) й інструментальні (цінності-засоби), які сприяють досягненню визначених цілей. Перша визначена група цінностей включає такі: 1) суспільно-педагогічні цінності, що об'єднують у собі суспільно значущі цілі, ідеї, принципи, норми, правила, які регламентують взаємодію людей у

суспільстві; 2) професійно-групові цінності, які являють собою сукупність обґрунтованих цілей, ідей, концепцій, норм, котрі регулюють роботу вчителя в колективі конкретного навчального закладу; 3) індивідуально-особистісні цінності, що відображають складне соціально-психологічне утворення, в якому поєднуються цільова й мотиваційна спрямованість ціннісних орієнтацій окремого педагога [4].

Вибір для вчителя інструментальних цінностей, тобто цінностей-засобів, зумовлений специфікою його професійної діяльності. Зокрема, сукупність цих цінностей включає сучасні гуманістичні педагогічні технології, освітні системи, способи діяльності тощо, які дають змогу шкільному педагогу вирішувати поставлені перед ним професійні завдання.

Органічною складовою моніторингу навчальних досягнень студентів педагогічного вишу є також визначення динаміки у стані професійно-особистісного становлення кожного з них. Уточнимо, що під професійно-педагогічним становленням майбутнього вчителя розуміється безперервний процес його професійного та особистісного розвитку, забезпечення самовизначення та самоствердження в обраній ним педагогічній професії під впливом різноманітних об'єктивних і суб'єктивних, зовнішніх та внутрішніх чинників.

Очевидно, що реалізація моніторингу цього складника навчальних досягнень студентів відрізняється складністю й багатоаспектністю. Зокрема, це пояснюється такими причинами:

1. Кожний майбутній фахівець є унікальною індивідуальністю, а тому дуже складно розробити індивідуальну програму, "модель", траєкторію його подальшого професійно-особистісного розвитку.

2. Низка "оптимізаційних процедур" у ході моделювання цього процесу не піддається математичній формалізації, бо значною мірою ґрунтується на інтуїції, евристиці, творчості, досвіді тощо.

3. Рефлексивне управління студентом процесом власного професійно-особистісного розвитку пов'язане з такими науковими поняттями, як навчання, самоосвіта, виховання, самовиховання, мотивація тощо, тобто описується засобами конкретно-категорійного, а не математичного апарату.

4. Людський інтелект являє собою своєрідну надсистему відносно до будь-яких абстрактних, логічних і математичних структур, проте не зводиться до їх сукупності [7].

Визначення змісту моніторингу навчальних досягнень майбутніх учителів дає змогу проаналізувати, якими способами можна реалізовувати цей зміст. Як установлено в процесі проведення дослідження, доцільно застосувати такі методи й форми здійснення моніторингу: спостереження, бесіди, тестування, анкетування, оцінювання продуктів навчальної діяльності студентів (виступів, рефератів, навчально-дослідницьких та науково-дослідницьких проектів, самостійних і контрольних робіт), рейтингове оцінювання, самооцінювання студентів тощо. Слід також відзначити, що для об'єктивного визначення рівня навчальних досягнень майбутніх учителів доцільно широко застосовувати такі традиційні й інноваційні форми

організації навчальної діяльності студентів: іспити, заліки, педагогічна практика, дидактичні вікторини, ділові й рольові ігри, захист проєктів, педагогічні конкурси та фестивалі, виставки, написання творчих робіт (есе, педагогічні твори, казки тощо), інсценування, створення портфоліо тощо. Крім цього, у процесі проведення моніторингу навчальних досягнень студентів можна використовувати різноманітні психолого-педагогічні методики, які дають змогу визначити стан сформованості окремих професійно необхідних умінь, особистісних якостей та властивостей студентів.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок про те, що моніторинг навчальних досягнень майбутніх учителів у вищій школі є складним процесом, реалізація змісту якого вимагає використання цілого спектра різноманітних методів і форм його організації. У майбутніх публікаціях передбачається проаналізувати їх більш докладно.

Список використаної літератури

1. Болотов В. А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. – 2004. – № 10. – С. 11.
2. Гриньова В. Аксіологічний підхід до проблеми педагогічної культури майбутнього вчителя / В. Гриньова // Шлях освіти. – 2002. – № 2. – С. 2–6.
3. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учебник. / И. А. Зимняя. – 2-е изд., доп., испр. и перераб. – Москва : Логос, 1999. – 384 с.
4. Исаев И. Ф. Концептуальные основания разработки проблем профессионально-педагогической культуры / И. Ф. Исаев // Профессионально-педагогическая культура: концептуальные основания и технологический аспект : матер. Всерос. научного семинара (Белгород, 16–17 ноября 2004 г.). – Белгород : БГУ, 2004. – С. 10–19.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. – Київ : К.І.С., 2004. – С. 26–33.
6. Лернер И. Я. Задачи и содержание общего и политехнического образования / И. Я. Лернер, М. Н. Скаткин // Дидактика средней школы: Некоторые проблемы современной дидактики / под ред. М. Н. Скаткина. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва, 1982. – С. 90–128.
7. Майоров А. Н. Мониторинг как научно-практический феномен / А. Н. Майоров // Народное образование. – 2000. – № 8. – С. 25–48.
8. Теоретические основы содержания общего среднего образования / под ред. В. В. Краевского, И. Я. Лернера. – Москва : Педагогика, 1983. – 352 с.
9. Ткачова Н. О. Аксіологічні основи педагогічного процесу в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Н. О. Ткачова. – Луганськ, 2007. – 512 с.
10. Харлатов И. Ф. Педагогика : учебник / И. Ф. Харлатов. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Высшая школа, 1990. – 576 с.
11. Шишов С. Е. Мониторинг качества образования в школе / С. Е. Шишов, В. А. Кальней. – Москва : Педагогическое общество России, 1999. – 320 с.
12. Rokeach M. The Nature of Human Values / M. Rokeach. – N. Y.: The Free Press, 1973.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2014.

Щеблыкина Т. А. Содержание, методы и формы мониторинга учебных достижений будущих учителей в высшей школе

В статье раскрыта сущность мониторинга учебных достижений будущих учителей. Определено его содержание. Охарактеризованы основные методы и формы осуществления мониторинга учебных достижений будущих учителей в высшей школе.

Ключевые слова: мониторинг учебных достижений, будущий учитель, содержание, методы, формы мониторинга.

Shcheblykina T. Contents, Methods and Forms of Monitoring Academic Achievements of the Future Teachers in High School

The article reveals the essence of monitoring academic achievements of the future teachers. It is clarified that the previously published scientific issue the monitoring academic achievements of students was identified as educational ly purposeful system providing data collection, processing, analysis and interpretation of information about the future specialists' mastering certain knowledge, skills, and professional core competencies, formation of emotional ly valuable relations and readiness to implement creativity, allowing to evaluate objectively the process of obtaining these achievements and its result, as well as to forecast future changes and the ir correction. Based on the analysis of the scientific literature it is grounded the feasibility of using such technique and implementation of above mentioned monitor: observation, interviews, tests, questionnaires, evaluation of products of student academic activities (speeches, essays, projects, and independent control works), the rating assessment, self-assessment of students etc. To obtain objective information about the educational achievements of student also promotes the use of such forms of organization of their education: exams, tests, teaching practice, quizzes, games, projects presentation, educational competitions and festivals, exhibitions, writing creative works, drama, creating portfolios, etc.

Key words: monitoring of academic achievements, future teacher, contents, methods and forms of monitoring.